

Paramos materialiniam nepritekliui mažinti 2021–2027 m. programavimo laikotarpio galimų finansuotinių veiklų išankstinis vertinimas

Galutinės vertinimo ataskaitos santrauka

EUROPOS PAGALBOS LABIAUSIAI
SKURSTANTIEMS ASMENIMS
FONDAS

2014–2020 m. laikotarpiu Europos pagalbos labiausiai skurstantiems asmenims fondo (toliau – EPLSAF) parama buvo viena iš Europos Komisijos (toliau – EK) priemonių, kuria buvo siekiama prisidėti prie labiausiai skurstančių žmonių gyvenimo kokybės gerinimo ir socialinės atskirties mažinimo šalyse narėse. Šis *ex-ante* vertinimas buvo atliekamas siekiant **pasirengti įgyvendinti paramą** materialiniam nepritekliui mažinti Lietuvoje **2021–2027 m.** programavimo laikotarpiu, pateikiant išvadas apie **efektyviausius paramos** produktais teikimo galutiniams paramos gavėjams ir papildomųjų veiklų vykdymo **būdus** bei siekiant maksimaliai užtikrinti tikslinės grupės atžvilgiu egzistuojančios **stigmatizacijos eliminavimą**. Tyrimas buvo įgyvendinamas 2020 m. rugpjūčio–2021 m. birželio mėnesiais. Jo metu buvo **vertinama**:

- 1) **ar EPLSAF skiriamos piniginės lėšos**, naudojamos produktams ir higienos prekėms įsigyti, naujajame programavimo laikotarpyje **galėtų būti pervedamos į elektronines korteles**;
- 2) organizacijų partnerių 2014–2020 m. vykdomos **papildomosios veiklos**, tam kad būtų galima pateikti išvadas dėl galimybių orientuoti papildomasias veiklas į **socialinių inovacijų arba socialinių eksperimentų** tipo veiklas.

Atliekant šį tyrimą, buvo naudojami patikimi duomenų rinkimo ir analizės metodai: antrinių šaltinių ir duomenų analizė; apklausos programa (iš viso tyrimo metu gautos 76 organizacijų partnerių ir NVO atstovų užpildytos apklausos anketos); interviu programa (buvo atlikti 25 interviu LR SADM, ESFA, organizacijų partnerių, prekybos centrų atstovais).

Elektroninių kortelių taikymą kaip geresnę alternatyvą paramai maistu ir higienos priemonėmis teikti įvardijo net **73,2 proc. vykdytoje apklausoje dalyvavusių respondentų**. Teigiamai arba labiau teigiamai elektroninių kortelių sistemą EPLSAF paramai teikti vertino ir vykdytos interviu programos dalyviai. Kaip svarbiausius elektroninių kortelių privalumus apklausos dalyviai įvardijo: galimybę rinktis (79,7 proc.); paramos atitikimą gavėjų poreikiams (63,8 proc.); administracinių išlaidų mažėjimą (63,8 proc.); gavėjų sąvarankiškumo ugdymą (58 proc.).

Tyrimas parodė, kad priklausomai nuo pasirinkto elektroninių kortelių įgyvendinimo modelio, EPLSAF paramos **administravimo kaštai ženkliai mažėtų**. Taikant kortelių sistemą būtų sutaupomos transportavimui, sandėliavimui ir transporto maistui pervežti savivaldybių viduje išlaidos, taip pat, nesant tiesioginio paramos teikimo paramos dalijimo punktuose, mažėtų žmoniškųjų išteklių poreikis. Remiantis ekspertų prielaidomis atlikti skaičiavimai rodo, kad per septynerių metų programavimo laikotarpį patirtos dabartinės EPLSAF paramos skirstymo sistemos administravimo išlaidos gali viršyti 6,5 mln. eurų, iš jų 1,1 mln. sudaro organizacijų partnerių skiriamos papildomos lėšos. Vidutiniškai, bendri administravimo kaštai vienam paramos gavėjui per septynerius metus sudaro 29,5 euro.

Vertinimas parodė, kad **nemaža dalis** (62,2 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų) **savivaldybių** yra susidūrusios su socialinės paramos ir / ar **paramos mokiniui pervedimo į korteles sistema**, todėl jau **turi bendradarbiavimo su prekybos vietomis patirties bei gebėjimų juos atrinkti, sudaryti sutartis ir administruoti darbą** tiek su didžiausiais prekybos centrais, tiek su mažomis vietinėmis prekybos vietomis. Prekybos centrų **atrankos vykdomos atviro konkurso būdu**, atsižvelgiant į savivaldybėje esančių **prekybos vietų prieinamumą** paramos gavėjams, taikomą **nuolaidą** socialinių kortelių gavėjams, **geriausią kainos bei tiekiamų produktų kokybės santykį, prekių asortimentą. Prekybos centrams** atitenka ir pagrindinė **kortelių diegimo bei administravimo našta**, išskyrus popierinių vaučerių taikymo atvejus, kai korteles administruoja ir išduoda savivaldybės. Remiantis ligšioline

patirtimi procesai savivaldybėse vykdavo sklandžiai, o socialinių kortelių taikymo pavyzdys buvo įvertintas kaip geroji praktika ES lygmeniu¹.

Vis dėlto esama ir tokių partnerių organizacijų, kurios neturi socialinės paramos pervedimo į korteles patirties. Todėl naujuoju programavimo laikotarpiu nusprendus taikyti **EPLSAF paramos pervedimo į elektronines korteles sistemą, rekomenduojama:**

- inicijuoti informacinio pobūdžio įvadinį susitikimą su ESFA, savivaldybių administracijų ir NVO atstovais dėl planuojamų pasikeitimų – EPLSAF paramos teikimo elektroninių kortelių forma;
- už EPSAF paramos netiesioginį teikimo būdą atsakingu projekto vykdytoju paskirti ESFA, kuri turi patirties organizuojant ir vykdant atvirus konkursus, rengiant atrankos konkursų technines specifikacijas;
- savivaldybių administracijas įtraukti į EPLSAF projektus kaip partneres organizacijas, užtikrinant jų įsitraukimą į prekybos įmonių atrankos procesus.

Siekiant užtikrinti **elektroninių kortelių sistemos efektyvumą**, siūloma:

- atrankos procesą organizuoti centralizuotai numatant konkrečius atrankos kriterijus ir padalijant atranką į 60 dalių, taip suteikiant lankstumo atrinkti daugiau nei vieną prekybos įmonę kiekvienoje savivaldybėje ir užtikrinant, kad būtų geriausiai patenkinami paramos gavėjų poreikiai;
- atrankos metu taikyti minimalius kvalifikacinius reikalavimus dėl kortelių pagaminimo ir administravimo pajėgumų ir taikomos nuolaidos prekių krepšeliui;
- svarstyti galimybę taikyti papildomus atrankos kriterijus: 1) už atitinkamą paramos sumą siūlomo prekių krepšelio kokybę ir asortimentą, remiantis iš anksto nustatytu produktų grupių sąrašu; 2) siūlomos pirkinių užsakymo nuotoliniu būdu ir pristatymo į namus paslaugos.
- suteikti galimybę, kaip ir socialinių kortelių atveju, paramos gavėjams patiems pasirinkti ir keisti prekybos vietų korteles, užpildžius prašymą socialinės paramos skyriuje.

Paramos gavėjams, gyvenantiems atokiai, **turintiems** judėjimo negalią ir kitokių **mobilumo problemų**, kurios trukdo pasiekti prekybos vietas, **rekomenduojama:**

- sudaryti galimybę socialiniams darbuotojams apsipirkti už paramos gavėjus su raštišku įgaliojimu ir pristatyti prekes gavėjams į namus;
- sudaryti galimybę pasinaudoti seniūnijos ar socialinių darbuotojų organizuojama pavėžėjimo paslauga nuvykti į prekybos vietą ir grįžti atgal į namus;
- skatinti prekybos įmones sudaryti galimybę EPLSAF paramos gavėjams užsisakyti prekes internetu ar telefonu ir naudotis prekybos centrais siūlančiais prekių pristatymo į namus paslaugą.

Atliktas vertinimas taip pat parodė, kad šiuo metu EK lygmeniu numatoma, jog taikant **netiesioginį EPLSAF paramos** teikimo būdą **išlaidos turi būti faktiškai patirtos paramos gavėjų** tam, kad būtų pripažintos tinkamomis finansuoti. Tokiu būdu tik tos lėšos, už kurias paramos gavėjai įsigijo maisto produktų ar kitų prekių, gali būti deklaruojamos Europos Komisijai. Atsižvelgiant į esamą su išlaidomis nesusijusio apmokėjimo įgyvendinimo patirtį, **siūloma taikyti realių išlaidų fiksavimo metodą**, su galimybe nepanaudotas lėšas gražinti į biudžetą, taip pat suteikiant galimybę (pakartotinai

¹ E-Vouchers for the Most Deprived. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8379&furtherPubs=yes>.

informuojant) paramos gavėjams nepanaudotas lėšas išleisti per tam tikrą laikotarpį, prieš gražinant pinigus.

Tyrimas taip pat parodė, kad organizacijos partnerės siekdamas stiprinti EPLSAF paramos gavėjų socialinę integraciją vykdė įvairių tipų užimtumo ir socialinės įtraukties **papildomasias veiklas**: individualias konsultacijas dėl įsidarbinimo ar nukreipimo į kitas institucijas, ekskursijas, stovyklas ir edukacines programas (pirmosios pagalbos mokymų organizavimas, plaukimo pamokos), maisto ruošimo, sveikos mitybos pamokas, kursus ir mokymus (sveikatinimo programas moterims, motyvacijos seminarus), teikė psichologinę pagalbą, konsultavo apie asmens higieną, biudžeto tvarkymą, siekė įtraukti paramos gavėjus į savanoriškas veiklas seniūnijoje, savivaldybėje, NVO. Atsižvelgiant į sukauptą partnerių organizacijų patirtį (geriausiai išmanant paramos gavėjų poreikius ir turi galimybes veikloms įgyvendinti) dirbant su paramos gavėjais, **rekomenduojama papildomųjų veiklų pasirinkimą ir įgyvendinimo procesą** ir toliau **organizuoti savivaldybių lygmeniu** – užtikrinant organizacijų partnerių savarankiškumą renkantis tikslingą grupę, veiklų kryptį, organizuojant veiklas.

Iki šiol vykdant papildomasias priemones **projekto ciklo logika ir vertinimo rodikliai buvo pasitelkiami fragmentiškai arba nebuvo pasitelkiami**. Siekiant efektyvesnio papildomųjų priemonių įgyvendinimo 2021–2027 m. laikotarpiu **siūloma taikyti projekto ciklo logiką bei įgyvendinti pilotines intervencijas – socialinius eksperimentus ir / ar socialines inovacijas**. Papildomųjų veiklų įgyvendinimas ir organizavimas, **rekomenduotina, turėtų remtis projekto ciklo logika**.

Kadangi EPLSAF paramos gavėjų tikslinės grupės motyvacija dalyvauti papildomosiose ir kitose veiklose labai skiriasi, **siekiant didžiausios investicijų gražos rekomenduojama**:

- rinktis motyvuotas arba, tikėtina, labiau keistis linkusias tikslines grupes, pvz., investuoti į vaikus, jaunimą iš vaikų namų, nedirbantį jaunimą ir pan.;
- investuoti į ilgalaikes individualias konsultacijas (EPLSAF parama gali būti tik jų dalis), jų organizavimą ir įgyvendinimą, individualių planų kūrimą motyvacijos neturintiems ir, tikėtina, daugiau laiko įpročiams keisti reikalingoms paramos gavėjų grupėms, pvz. benamiams.

Remiantis siektinu pokyčiu matuoti vykdomų papildomųjų veiklų efektyvumą **siūloma teikti pagalbą partnerėms organizacijoms nacionaliniu lygmeniu**:

- svarstyti galimybę pavesti ESFA teikti ekspertinę metodinę pagalbą, organizuoti mokymus organizacijoms partnerėms planuojant papildomasias veiklas, apibrėžiant šių veiklų intervencijų logiką, nustatant stebėsenos rodiklius ir atliekant vertinimą;
- teikti rekomendacinio pobūdžio veiklų bei prioritetinių tikslinių grupių sąrašą savivaldybėms bei atnaujinti jį kartą per vienus ar dvejus metus;
- viešinti šioje ataskaitoje pateikiamus Lietuvos ir užsienio gerųjų praktikų pavyzdžius ir naujus atsirandančius pavyzdžius internetinėje erdvėje, informuoti savivaldybių atstovus apie rezultatų sklaidos galimybes nacionaliniu ir ES lygmeniu;
- nacionaliniu lygmeniu organizuoti kasmetinius susitikimus tarp savivaldybių atstovų suteikiant jiems platformą aptarti / dalintis gerosiomis praktikomis ir pasiektu pokyčiu bei ieškoti bendradarbiavimo galimybių socialinėms inovacijoms arba eksperimentams įgyvendinti.

Siekiant ilgalaikių paramos gavėjų gyvenimo būdo pokyčių, **užimtumo didinimo, skurdo mažinimo, didesnės socialinės integracijos, rekomenduojama**:

- orientuoti papildomas veiklas į tęstinumą – siekiant suformuoti naujus paramos gavėjų įpročius naudotis paslaugomis (švietimo, sveikatos ir pan.) ar dalyvauti veiklose ir pasibaigus papildomosioms veikloms;
- papildomas veiklas derinti ir / arba integruoti į kitų finansavimo šaltinių lėšomis (savivaldybių ar nacionaliniu lygmeniu) vykdomas ilgalaikes veiklas;
- bendradarbiauti su vietinio lygmens organizacijomis, bendruomenėmis, sveikatos, švietimo įstaigomis siekiant laiku informuoti paramos gavėjus apie jiems tinkamas veiklas, paslaugas, užimtumo programas;
- įtraukti NVO atstovus, kitas organizacijas, partnerius, kitas savivaldybes, savanorius, kurie galėtų suteikti daugiau galimybių (tiek žmogiškųjų išteklių, tiek finansinių išteklių aspektais) geriau atliepti paramos gavėjų poreikius, organizuoti tęsines papildomas veiklas, didinti jų įgyvendinimo mastą;
- nacionaliniu lygmeniu tarpininkauti savivaldybių atstovams bendradarbiaujant su skirtingų ministerijų, įgyvendinančių ESF finansuojamus projektus, atstovais siekiant išplėsti ir paramos gavėjų galimybes dalyvauti įvairių sričių veiklose.